Transculturatie is een langdurig proces

Eigen cultuur: politiek of wetenschappelijk bezien ?

= door Henry Habibe =

Bij een onlangs gerezen discussie over wetenschap en politiek werden, bij het vaststellen van een minder scherpe ethnische scheiding in de Antillen dan in Suriname, vragen als de volgende door prof. Maris gelanceerd: "Welk deel van de Europese invloed dient als uitheems afgewezen te worden? Is de tambú inheemser dan de tumba? Is de *brua* inheems en het rooms-katholicisme uitheems? Is de keuze van de grote meerderheid van de Antilliaanse bevolking voor een koninkrijksverband met Nederland iets dat van binnenuit komt? Of moet dit eerder als iets uitheems gezien worden, omdat de Antillen nog in een dekolonisatieproces verkeren?"

Allemaal interessante vragen in filosofisch opzicht, alhoewel het niet helemaal duidelijk is wat door de rechtsfilosoof precies verstaan wordt onder verschijnselen als de tambú, tumba en *brua*. Aan de andere kant, hoe fundamenteel zijn die vragen in het kader van het op gang brengen van de eenheidsgedachte, die bij het referendum een *hot issue* is geweest?

De gedachte om in het Caribische gebied tot een culturele eenheid te geraken is niet van vandaag. Verschillende landen in de wereld zijn al een hele tijd bezig de krachten te bundelen op zoek naar meer wederzijdse samenwerking. Voorbeelden zijn de Caribbean Commonwealth en de Europese Gemeenschap. Deze tendens verklaart wellicht het succesvolle resultaat van het referendum in de Nederlandse Antillen.

EUROCENTRISCH

Het uitgangspunt van een van de exponenten bij bovengenoemde discussie was duidelijk gericht tegen de tendens om eigenschappen van bepaalde ethnische groepen op te leggen en die van andere af te wijzen of te verwerpen. Deze tendens heeft door de eeuwen heen bestaan en stak ook aan het eind van de jaren tachtig de kop weer op in de Dominicaanse Republiek, met steun van een vrij groot aantal andere landen. Daarbij werden de Spaanse culturele erfenis en verworvenheden in de 'Nieuwe Wereld' (mythe van de *Hispanidad*) op eenzijdige en kritiekloze wijze verheerlijkt. Deze 'Eurocentrische' interpretatie van onze geschiedenis of, zo men wil, de vervalsing van deze geschiedenis, had – hoe kon het anders? – haar repercussies. Een reactie van de kant van de indiaanse en van de negerbevolking van Amerika bleef niet uit.

Toen in 1992 aan de UNA door dr. Ian Smart, een zwarte geleerde uit Trinidad, een serie lezingen gehouden werd over Caribische literatuur, waarbij hij – in tegenstelling tot de exponenten van de Casa de España in de Dominicaanse Republiek – de Caribische literatuur benaderde, schreef hij de essentie van het Caribische wezen toe aan de culturele erfenis van Afrika.

Een reactie op hetgeen Smart toen op Curaçao poneerde bleef niet achterwege. Naar aanleiding van bepaalde ideeën van Smart in de *Amigoe* reageerde een blanke Curaçaoënaar op felle wijze hiertegen. In feite is dit niet zo vreemd. Het is een soort herhaling van wat in de wereld als reactie kwam op het falen van eeuwenlange overheersing van de blanke beschaving, de mythe van de *Hispanidad*, en als reactie daarop de exaltatie van het Afrikaans-zijn (*Negritude*), etc.

TRANSCULTURATIE

Mede door de onderzoekingen van M. Herskovits (sinds 1923) kwam men steeds meer tot de overtuiging dat de vooroordelen in de V.S. ten opzichte van de zwarten onhoudbaar en inderdaad vooroordelen waren. Men beweerde immers dat de negers, die als slaven naar Amerika gekomen waren, de laagste sociale en culturele groepering zouden gevormd hebben in Afrika.

De negers zouden cultuurloos zijn. Herskovits ontdekte echter tijdens zijn verschillende onderzoekingen talrijke resten van een oorspronkelijke Afrikaanse cultuur die juist zeer rijk was en tevens vond hij feitenmateriaal over de uitgebreide regionale, culturele en sociale achtergronden, waaruit bleek dat de slaven afkomstig waren uit alle lagen van hun bevolkingen en zeker niet alleen de allerlaagste representeerden. Toen in 1938 een algemene studie over de negers in de VS op gang werd gebracht, was Herskovits een van de eersten die een publikatie over het probleem leverde: *The myth of the negro past.*

Het zou stellig niet van realiteitszin getuigen te menen dat de negers geen cultuur hadden, toen ze als slaven naar het Caribisch gebied getransporteerd werden. Hun culturele bijdrage in het Caribisch gebied werd door verschillende wetenschappers grondig bestudeerd (o.a. F. Ortiz, Price Mars, Uslar Pietri, Hoetink).

Het 'transculturatieproces' is een langdurige interactie en communicatie tussen de leden van een samenleving, waarbij er sociale verschijnselen optreden en een nieuwe cultuur-vorming plaats vindt. Naast de biologische menging tussen de ethnische groepen ontwikkelt zich ook een cultuurmenging. Dit proces heeft zich gedurende eeuwen voortgezet en resulteerde in het Caribische gebied in een nieuwe homogene cultuur, die trekken van alle oorspronkelijke culturen vertoont.

Heel terecht stelt een van de deelnemers aan bovengenoemde discussie dan ook: "Wel blijkt in de Antillen hoe van oorsprong 'vreemde' elementen tot een boeiend nieuw geheel geïntegreerd kunnen worden".

Nu is het natuurlijk interessant om te filosoferen over wat men noemt de 'endogenisatie': wat is bij deze gemengde cultuur inheems en wat uitheems? Wat is 'endogeen' (van binnenuit) en wat is 'exogeen' (van buitenaf)?. Maar, aan de andere kant, in hoeverre en in welke mate draagt zo'n onderzoek bij tot het creëren van een eenheidsgedachte? Zou het –politiek gezien – juist niet tot een conflictsituatie leiden?

CONFLICT

De oververheerlijking van de Europese culturele erfenis werd op bepaalde eilanden in het Caribisch gebied in de jaren twintig in kleine kringen hevig afgewezen. Zo ontstond op Cuba, bij voorbeeld, het 'Afrocubanismo', waarbij men ook de Afrikaanse cultuur onderstreepte. Op andere eilanden, ondere andere Haïti en Martinique, werd het Europese zelfs verworpen om alleen het Afrikaanse in het centrum van de belangstelling te stellen (*Negritude*).

Door een oververheerlijking van de essentie van het 'zwart-zijn' hield men geen rekening met de werkelijke Caribische cultuur. De Negritude-gedachte bracht een conflict teweeg, daar er op deze eilanden ook mensen van Europese afkomst woonden. Als deze eilanden eeuwenlang onderhevig zijn geweest aan het transculturatieproces, hoe kan men hier dan alleen van een Afrikaanse cultuur spreken?

In dit opzicht is het absurd hetgeen een Haïtiaans geleerde op de eerste Carifesta, dat in 1972 in Georgetown gehouden werd, tijdens een debat over de Caribische cultuur beweerde. Hij was het er niet mee eens dat de cultuur van de volkeren van Afrikaanse afkomst in het Caribisch gebied een 'mulattenkarakter' had. Hij was van mening dat de Haïtiaanse cultuur zwart was, plattelands, niet Europees en ook niet mulat.

Wie denkt hierbij niet aan de omgekeerde tendens op andere eilanden om bij voorbeeld blanke vrouwen als het normbeeld van het schone te presenteren en in dit opzicht over de zwarte vrouwen geen woord te reppen? Wie kan zich hierbij het ethnisch conflict tussen Aruba en Curaçao niet voor de geest halen?

Nog in 1979 kon men uit de mond van een vooraanstaand Arubaan de volgende woorden horen: "Wij zijn niet tegen Holland, maar wij zijn tegen Curaçao; Curaçao is zwart en Aruba is blank, daar zit het in!" (zie: Hervormd Nederland, 9/6/79). Op Curaçao zelf zijn zulke 'scheidingen' niet van de lucht. Op een zeer subtiele wijze kan men die in bepaalde gevallen proeven.

POLITIEK

Aan het begin van de jaren tachtig werd het Overlegorgaan voor Kulturele Samenwerking Nederlandse Antillen (OKSNA) opgericht om een beleid op het gebied van de cultuur te bepalen. Daarvóór werden de subsidies voor culturele activiteiten verstrekt door het Sticusa (Amsterdam). Wat de Antiliaanse overheid in de jaren tachtig voor ogen stond was een beleid gericht op de 'eilandelijke eigenheden'. Een ander beleid dan dat van de Antiliaanse overheden (i.c. beïnvloeding van culturele ontwikkeling van buiten) was niet wenselijk.

Voor wat Curaçao betreft, kan men spreken van een zekere mate van bevordering van de eigen cultuur. Dit is onder andere te peilen aan hetgeen op het gebied van de eigen taal, het Papiaments, bereikt is. Met de standaardisatie hiervan werd in 1984 een begin gemaakt. Er zijn intussen 6500 woorden gestandaardi-seerd. Als men beseft dat deze activiteit elders een zeer langdurig proces is geweest, dan kan men zich voorstellen wat het Instituto Lingwístiko Antiano (afdeling van het departement van Onderwijs) op dit gebied bereikt heeft.

Aan de andere kant is het triest te constateren dat de officialisering van het Papiaments nog steeds niet geregeld is. Het schijnt moeilijk te zijn deze kwestie bij de Staten op de agenda te plaatsen.

Een andere mijlpaal is het feit dat men in de Caribische regio erkenning heeft weten af te dwingen voor de creoolse taal van Curaçao, Aruba en Bonaire, door de CDCC (UNESCO) te doen besluiten om Curaçao tot standplaats te maken van de Caribbean Language Institute. De activiteiten op dit terrein gingen, zo te zien, tot voorbij de grenzen van de Nederlandse Antillen.

De vraag die tegen 1992 (500 jaar Amerika) weer rees was of de vele verworvenheden uitsluitend en alleen aan de Spaanse 'veroveraars' en de latere emigranten uit Spanje te danken zijn. Op Curaçao bleek weinig besef te bestaan van geografisch en socio-cultureel tot het Caribisch gebied te behoren. Men had dat jaar wellicht kunnen aanwenden om zich te bezinnen op de problemen die gepaard gingen met culturele identiteit, e.d.

In 1988 werd weliswaar het idee geopperd om mee te doen aan de festiviteiten rond de viering van het jaar 1992 (door statenlid E. Jesurun), maar daarna werd niet meer over de kwestie gerept (Jesurun ging daarna als gevolmachtigde minister in Den Haag fungeren).

Het hoofd van de afdeling Cultuur (Curaçao) liet, in verband met een in 1992 te houden symposium met schrijvers uit het Caribisch gebied, weten: "Ondanks de precaire financiële situatie hoop ik hiervoor toch de nodige fondsen vrij te krijgen." Later verwaterde het idee en ging het symposium niet meer door (vanwege de financiële situatie?).

In hetzelfde jaar echter werd het project Di Nos (bloemlezing Pierre Lauffer) van de Fundashon Pierre Lauffer, waarmee een bedrag van circa f.500.000,- gemoeid is, door de overheid gehonoreerd. Dit werd via het departement van Ontwikkelingssamenwerking geregeld. Hieruit volgt dat de ene dienst wel en de andere niet over geld beschikte!

Ironisch was, dat in datzelfde jaar Jules de Palm geconfronteerd werd met het feit dat bepaalde leerlingen van de middelbare scholen niet wisten wie Pierre Lauffer is. De Palm kon het niet geloven. Er worden zoveel culturele activiteiten ontplooid, de eigen cultuur wordt gepromoveerd door tumbafestivals, workshops en festivals van de tambú en seú, en er worden groepen dichters naar het buitenland afgevaardigd. Als puntje bij paaltje komt weet men niet hoe, wanneer en door wie het allemaal begonnen is (De Palm behoorde tot het trio uit de jaren veertig, dat zich Julio Perrenal noemde).

In 1990 was ook de vraag omtrent de oorsprong van het Papiaments wéér aan de orde. Enkele pseudo-linguïsten deden inspanningen om te weerleggen dat het Papiaments een Afro-Portugese origine heeft. Dezen kwamen niet veel verder dan uiteenzettingen over de Curaçaose geschiedenis, zonder een daadwerkelijk verband te leggen met de taalwetenschappelijke grondslagen. Aan het Papiaments, dat van oudsher de rol van moedertaal van de slaven vervulde, maar dat ook dienst deed voor de Portugeessprekende Sefardische joden en de Nederlandssprekende bevolkingsgroep, werd zijn Afro-Portugese oorsprong verloochend.

Men ziet hoe ook hier de tendens bestaat om de wetenschappelijke feiten te verdraaien. Terwijl men met meer inzicht in het transculturatie-proces tot een beter begrip van dit soort zaken zou kunnen geraken, is men eerder geneigd (om zeer duistere redenen) de eigen culturele identiteit te verloochenen.

CONCLUSIE

Het lijkt alleszins verantwoord eindelijk te beginnen met cursussen in de Caribistiek, waarbij vakbekwame en getrainde krachten hun know-how ter beschikking kunnen stellen voor de verdere ontwikkeling van dit land. Het is niet onwaarschijnlijk dat veel onwetendheid met betrekking tot de eigen culturele identiteit juist ligt in een sterke neiging om alles uitsluitend aan de economische belangen ondergeschikt te maken.

Het lijkt alsof men de geografische en socio-culturele realiteit nog steeds dient te leren aanvaarden. Nederland kan onze eilanden natuurlijk helpen bij het opbouwen van een infrastructuur en zelfs met het vinden van de eigen plaats in de cultuur van de regio. Maar met het negeren van genoemde realiteit zou het – vooral nu men de wens kenbaar heeft gemaakt om binnen het koninkrijk te blijven – wellicht ertoe kunnen leiden dat de Antillen bij de Waddeneilanden gevoegd worden...

MOTISSAGE

Dit conflict met betrekking tot de Caribische identiteit werd al zo vaak door sociologen en specialisten in de Caribistiek gesignaleerd. De gedachte van de *môtissage* werd door Colá Debrot en later óók door Tip Marugg (*Weekend pelgrimage*) op literaire wijze tot uitdrukking gebracht. Belangrijke schrijvers uit het Caribisch gebied hebben het heel dikwijls in hun werk uitgebeeld.

Men spreekt in verband met deze vermengde identiteit op de Franstalige eilanden van Antillanitó en Creolitó. Deze termen omvatten alle etnische groepen: Afrikanen, Europeanen, Oostindiërs, Chinezen, Libanezen, etc.

Expressies van deze culturele *môtissage* op Curaçao zijn ongetwijfeld de tambúz en de tumba, Maar ook het Papiaments. Deze taal ging voor de slaven op Curaçao geleidelijk aan de rol van moedertaal vervullen, maar later ook voor de Portugees sprekende Sefardische joden en de Nederlandssprekende bevolkingsgroep. Het drong zelfs door tot de 'beschaafden en geletterden'.

Maar zou men de politieke cultuur hier te lande ook niet als een vorm daarvan kunnen beschouwen? De vaders van de Nederlandse autonomie hebben vier decennia lang de zes eilanden tot één staat proberen te smeden. De afscheidingsgedachte van Aruba heeft, onder de Nederlandse druk sinds 1969 om de Antillen onafhankelijk te maken, daar een einde aan gemaakt.

In plaats van onafhankelijk te worden, heeft de overgrote meerderheid van de Antilliaanse bevolking gekozen nu voor een koninkrijksverband met Nederland gekozen. Het komt enigszins overeen met de houding van de doorsnee Curaçaoënaar: de stoere man uithangen en uiteindelijk, als het uur van de waarheid er is, toch in de luie stoel blijven zitten. Deze 'komedianten' zijn heel scherp door onze bekende dichter Elis Juliana in practisch zijn gehele oeuvre geschilderd. Ten voeten uit!

Prof. Maris wijst er, terecht, op dat het begrippenapparaat van één van de opponenten niet voldoet aan de wetenschappelijke eis van duidelijkheid en helderheid. Hij heeft bezwaar tegen het feit dat het begrip 'endogeen', nu eens gehanteerd wordt voor een beschrijving van de maatschappelijke werkelijkheid en dan weer voor een 'ideologische wensdroom'. Het is een fout die vaker gemaakt wordt.

In literatuur-beschouwingen past men soms ook termen toe, die niet of nauwelijks gedefinieerd worden. Die blijken dan té vaag te zijn en dus wetenschappelijk onbruikbaar. De term 'endogeen' betekent – aldus Maris – 'van inwendige oorsprong' en wordt in de bewuste discussie gebruikt om ermee aan te geven dat men in (ex)koloniën van binnenuit de buitenlandse invloeden tegen moet gaan. De moeilijkheden rijzen dan, wanneer men precies wil aanduiden wat wél en wat niet 'endogeen' is.

Prompt sluit prof. Maris hierop aan met de opmerking: "Misschien alleen de indiaanse gemeenschap'. En hij voegt er gelijk aan toe: 'Maar die heeft in het huidige Suriname nauwelijks stem'. De rechtsfilosoof stelt tenslotte dat een kritiekloze aanvaarding van alle culturele tradities, zolang deze maar 'eigen' zijn, hem onwenselijk voorkomt. Tevens waarschuwt hij voor 'het opdringen van vreemde opvattingen zonder instemming van de bevolking'.

Hetgeen hier geponeerd wordt kan zeker in grote lijnen onderstreept worden. Prof. Maris laat duidelijk zien dat de term 'endogeen' wetenschappelijk gezien óók voor de Nederlandse Antillen te vaag is. In het geval van Aruba en de Nederlandse Antillen, aldus Maris, bestaat er 'minder scherpe etnische scheidslijnen' dan in Suriname. Hier blijkt hoe van oorsprong 'vreemde' elementen tot een boeiend nieuw geheel geïntegreerd kunnen worden. Wat is echter van dat alles – zo vraagt Maris zich af – endogeen?

En vervolgens stelt Maris zich vragen als: welk deel van de Europese invloed moet je dan als exogeen afwijzen? Is de tambú bij voorbeeld endogener dan de meer westerse tumba? Is de *brua* endogeen en het rooms-katholicisme exogeen? Is de keuze van de grote meerderheid der bevolking voor een koninkrijksverband met Nederland endogeen?

AMIGOE
FAXNUMMERS:
Advertentie:
674524
Redactie:
674744